

BISERICA și ȘCOALA.

Foaie bisericească școlastică, literară și economică.

Apare odată în săptămână: **DUMINECA.**

PREȚUL ABONAMENTULUI.

Pentru Austro-Ungaria:
Pe un an 10 cor. — pe $\frac{1}{2}$ an 5 cor.
Pentru România și străinătate:
Pe un an 14 fr. pe jumătate an 7 fr.

PREȚUL INSERTIUNILOR :

Pentru publicațiunile de trei ori ce conțin
cam 150 cuvinte 6 cor.; până la 200 cuvinte
8 cor.; și mai sus 10 cor. v. a.

Correspondențele să se adrezeze Redacțiunii

„BISERICA și ȘCOALA“
Ear banii de prenumerațiune la
TIPOGRAFIA DIECESANĂ în ARAD.

La douăzeci- și cinci de ani.

Eată, din îndurarea lui Dumnezeu a ajuns acest ziar a-și serba aniversarea existenței sale de 25 de ani.

Scurt timp pentru viața unui popor, dar lung timp pentru viața acelor cari aici și-au depus gândirile lor, tot ce au păstrat în sufletul lor pentru binele obștesc.

Isvorul acelor gândiri a fost credința în Dumnezeu, care i-a înălțat la idealurile creștinești.

N'au lipsit aceste idealuri nici când la poporul românesc, că doar ele l'au susținut. Organizațiunea însă era îngustă, lipsită de angajamentul tuturor forțelor intelectuale și morale de care dispune un neam atât de talentat și atât de bun cum este neamul românesc.

Marele Andreiu a lărgit acel organism, după forma apostolică și prin această lărgire s'a angajat tot ce a avut neamul românesc înțelept și bun, la opera culturii creștinești și românești.

Astfel a intrat și elementul laic dintr'o existență pasivă într'o activă conlucrare la realizarea idealurilor apostolești. Începând dela țeran, până la înalta inteligență, fiecare a fost chemat la lucru comun pentru înaintarea materială și spirituală a poporului românesc. Biserica a devenit centrul vieții noastre naționale.

Acest sistem de lucru a scos la iveală talente și virtuți, cari astăzi strălucesc în sinul neamului românesc, și ne înalță moralul de a rîni la îndeplinirea problemelor mari ce ne așteaptă.

Ziarul nostru încă a isvorit din acel sistem de muncă. Desvoltarea vieții constituționale și a productelor et culturale au reclamat un organ, care să fie paznicul purității în credință și în fapte; să poarte discuțiunile ce se ivesc în jurul chestiunilor bisericești, școlare, literare și economice în spiritul maicei noastre biserice.

Și chestiunile se ivesc ca stelele pe boltitura ceriului. Tinăra generațiune se aprofundase în studiul izvoarelor bétrâne și din acea comoară lua duh pentru așezămintele ortodoxiei, pentru apărarea autonomiei bisericești, pentru aplicarea Statutului organic, pentru organizarea școalelor confesionale. Și cum sporea lucrul, ca printr'un farmec, sporeau și lucrătorii într'o ambițiune de a face și scrie tot ce le stă în putință, pentru binele bisericeș și națiunei; căci numai impulsul să fie sănătos, inspirațiunile să fie adevărate, inimă accesibile pentru lucruri mari întotdeauna se găsesc.

În jurul gremiului diecesan se aflau bărbați de litere cum e actualul nostru Episcop Preasfințitul Iosif Golăiș și fideertatul de pie memorie Dr. George Popa, cari înșiși premergând cu exemplul dădeau impuls și inspirau la muncă literară.

Din acest spirit au răsărit în scurt timp trei întreprinderi literare: »Speranța«, »Lumina« și »Mintea și inima«. Problemele lor de predilecțiune erau biserica și școala în a căror jur se concentrase întreaga discuțiune a ziaristicii noastre.

Sensul practic al Înaltpreasfințitului fost Episcop al nostru, acum Mitropolit Ioan Mețianu, l'a condus să dea stabilitate acestui vârtej de nobil lucru pentru biserică și școală; dar totodată să tragă și limitele disensiunilor prin caracterul oficial. Astfel s'a înființat acum sunt 25 de ani »Biserica și Școala« ca un rezultat al idealurilor de cari era lumea inspirată sub panierul Statutului organic.

Primul redactor al »Bisericeii și Școlaei« a fost neobositul profesor de teologie Vasile Mangra, care atrăsese atențiunea tuturor cercurilor prin agerimea gândirilor sale cu cari și-a făcut cale în »Speranța« sa la inimile iubitoare de progres și cultură.

Preacuvioșia Sa părintele Vasile Mangra, înconjurat de zeloșii profesori ai institutului pedagogic-teologic și de tinăra generațiune a preoți-

mei și învățătorimeii, face începutul. Preacuvioșia Sa părintele archimandrit Augustin Hamsea și profesorul Dr. George Proca continuă, ear modestia mea încheieă pagina unei lucrări de 25 ani. Nu spre lauda noastră am muncit ci spre preamărirea lui Dumnezeu.

Cu acest trecut intrăm din îndurarea lui Dumnezeu în al doilea pătrar de secol. O facem aceasta veselii, căci în fruntea diecesei stă primul apostol al culturii, Preasfințitul domn Episcop Iosif Goldiș, ear în jurul nostru lungul șir al colaboratorilor, cari ne dau tabloul gândirilor și sentimentelor dominante de astăzi și glasul acestora nu răsună în pustie, căci eată foaia noastră este nu numai scrisă, ci și cetită. Acest sprigin de sus până jos este tăriia ce ne face a contiua lucrarea.

Roman Ciorogariu.

Ne rărim — sau ne întărim?

(Repriviri istorice.)

Când un bărbat de valoare dintre fruntașii nostri, după legile firei, se mută la cele eterne, ziarele noastre ne înspăimântă cu stereotipa veste, că „ne rărim“, căci eată un bărbat ales, un fruntaș de valoare ne-a părăsit, se mută din șirurile noastre, un luptător credincios și de mare preț a încetat a lupta pentru binele și folosul de obște al neamului nostru!

Fără îndoială simțim cu toții golul, ce ni-se ivește prin perderi ca acestea, și e justă întristarea în urma lor; cu toate acestea ne mângăiem și trebuie să ne îmbărbătăm prin faptul, că totuși nu stăm rău în privința bărbaților fruntași, ce ni'i-a dat Dumnezeu ca să ne conducă și să ne arate calea cea bună pe care să mergem; în locul unuia răsăr doi — trei fruntași, cari prin fapte, prin exemple din viața lor, se avântă la o poziție fie intelectuală, fie morală ori politică, în urma căreia cu drept cuvânt putem să îi considerăm de oameni de frunte între noi și să ne acomodăm povețelor lor.

Îmi iau voie d-le Redactor, ca din incidentul intrării foaiei „Biserica și Școala“, în al doilea pătrar de secol, ca unul care din slabele mele puteri încă am conlucrat la susținerea ei în intervalul trecut, să arăt cetitorilor ei de astăzi, că am drept când susțin ceea-ce ziseiu.

Cred, că tema e potrivită pentru ocaziune și 'mi-ar păre bine, dacă 'mi-ar succede a o și desvolta spre folosul și edificarea celor cari astăzi constituim generațiunea neamului nostru, și înainte declar, că și-rele acestea se rapoartă numai la referințele și bărbății fruntași din diecesa noastră, cărora le păstrez deplină venerațiune.

Renașterea națiunii noastre nu se datează din străvechi timpuri; dacă considerăm, că primul institut cultural de valoare: preparandia din Arad, s'a înființat la anul 1812, oare până atunci cine a luminat poporul românesc? Cum i-au fost învățătorii, dacă au fost?! Dacă considerăm că școala clericală din Arad s'a în-

ființat la anul 1825, oare înainte de aceasta cum erau preoții?! Fără preoți și fără învățători nici că ne putem închipui să fi avut bărbați învățați, fruntași luptători; eram turmă fără de păstor, sau dacă iciclea se și ivea câte un bărbat mai de seamă din neamul nostru, acela s'ermanul, a murit cu durerea în inimă, că nu poate să realizeze barem o idee din planurile sale, de cari ca-și-când ar fi visat numai!

Noauăzeci de ani în viața unui popor sunt ca și noauă săptămâni în viața unui individ — și deci s'ar păre de absurditate starea actuală a diecesei noastre față de starea ei de mainainte de acest period. Lucrul însă și are explicațiunea sa logică și naturală. Diecesa era ca și o grădină de pomi, asupra căreia deapănarea suflau vânturi reci și deci poamele nobile se nimiceau; era un ceri deapănarea înorat.

Starea aceasta însă nu era naturală, ea era măiestrită. Puterea politică alimenta vânturile și norii — dușmani desvoltării poporului românesc; asupra cămașei noastre au fost aruncat sorti — maghiarii, cari politicește — și s'erbii, cari prin biserică, tindeau a năbuși desvoltarea noastră.

Archimed, se zice că ar fi cerut un punct fics afară de pământ, pe care să poată sta și apoi ar clăti pământul din țîținele sale. Archimed al nostru a fost fericitul **Moise Nicoară**; și d'ensul a căutat un punct din care să mănecă la înființarea diecesei române a Aradului și — spre norocirea noastră, acel punct l'a și aflat — în preparandia nou-înființată din Arad. — Moise Nicoară e primul luceafăr ce s'a ivit pe orizontul diecesei noastre de astăzi. El atrase în sfera sa pe profesorii preparandiei: Iorgoviciu, Mihuț, Diaconoviciu-Loga și Cichindeal. Din acest focal cultural emană lucrarea pentru regenerarea poporului românesc — în două direcțiuni, întâi: a lumina poporul prin dascăli ieșiți de sub mâna acestor învățați, a doua: a strînge laolaltă toate puterile, pe toți bărbații cu tragere de inimă pentru binele poporului. — Ținta principală era

ca episcopia din Arad să se decreteze de românească... Și calculul n'a fost rău; dacă s'ar ajunge aceasta, — celelalte, și anume: întreaga regenerare a poporului românesc din diecesă — urmează de sine.

La preparandie curgeau tinări cu sutele nu numai de pe teritoriul de astăzi al diecesei, ci și din întregul Banat și mai ales din Confiniul militar, deci cu repejune se înființară școli populare în cele mai multe comune; bărbați frunțași însă erau foarte puțini cari să se poată angaja la o luptă intensivă de a câștiga drepturi pentru popor; drepturi — ce nu se puteau cere nici pe baza privilegiilor, nici pe baza istoriei nici pe baza continuității; trebuiau deci create de nou... Dar cu cine?!

Afară de Nicoară și de profesorii de preparandie și mai târziu — profesorii de teologie Gherasim Raț (dela 1835 episcop), apoi Genadie și Patrichie Popescu și Varga — alți luptători frunțași pe teritoriul diecesei nu erau și aceștia erau ocupați pe catedrele lor, parte și la consistor. — Protopopii, încât nu erau sârbi, erau supuși episcopului sârbesc. — Gravitatea luptei deci a căzut pe umerii lui Nicoară, care n'a cruțat ustureli, nu jertfe, ba întreaga sa avere însemnată a cheltuit-o în călătoriile pe la Viena și pe la alte locuri, cerând episcopie românească; el însuși pentru nisuițele sale umanitare și juste a fost întemnițat și a murit departe de locul său natal (Giula), refugiat dinaintea puternicilor săi gonaci.

Dar' sămânța sămănată de Nicoară cu ajutorul lui Dumnezeu a încolțit, ideea lansată de el a devenit populară; în urma lui în șirurile națiunii a răsărit o pleiadă de bărbați însuflețiți de aceleași idei și cugețări. *Haica, Grig. Popoviciu, Petrila, Dim. Ionescu, Gojdu, Dragoș, P. Mocioni, I. Popoviciu, Gavra, Dr. Sandor, T. Serb, Mil. Șerb, Frușa, Arcosi, Dehelean, M. Cociubu, N. Zsiga* au reapucat firul întrerupt prin îndepărtarea lui Nicoară și nu s'au odihnit până nu se denumi la Arad episcop român în persoana fie-iertatului *Gherasim Raț*, ba la 1849 în sinodul dela Chișineu bărbații noștri de atunci decretară scoaterea eparchiei de sub ierarhia sârbească și guvernarea ei autonomă, ceea-ce a și urmat cu ocaziunea restaurării mitropoliei române la anul 1864.

De aci încolo apoi dezvoltarea poporului din diecesă se începu cu putere elementară; se creă o nouă generațiune de inteligenți în persoanele *G. Popa*, fost comite suprem. *G. Mocioni, Sig. Popoviciu, Iosif Belcs, Dessean, Ionescu, Stănescu, Varga, Alex. Popoviciu, Mir. Roman, G. Russu, G. Raț, Em. Mișciuc, Filimon, David Nicoară, Dr. G. Popa* s. m. a. cari spriginiți de protopopi și de întregul cler precum și de întreaga învățătorime, pășiră la luptă deschisă pentru închegarea poporului românesc, pentru drepturile și cultivarea lui. Înființară Asociațiunea Aradană pentru cultura poporului, se îmbrăcară în port național (primii au fost *Dr. Marienescu și Stănescu*). A fost înălțătoare manifestația dela 1866, când reprezentanții Românilor din întregul comitat au parcurs strada principală a Aradului cu flamuri, seara cu torțe, spre a felicita pe noul comite suprem *G. Popa*, prin care se simbolisa renașterea românismului din comitat.

Toate aceste s'au făcut prin bărbați inteligenți și vrednici, dintre cari unii — precum *Babes, Ios. Goldiș (epp), Dr. Alexandru Mocioni, I. Moldovan, Dim. Bonciu, I. Groza, Dr. Marienescu* stau până astăzi în frunte, cari ca și înaintașii lor susțin bunele relațiuni cu ceilalți frunțași din alte părți locuite de Români. Ce schimbare! — ce schimbare — în nouăzeci de ani!

Atunci un cer înorat cu un singur luceăfăr, — astăzi un orizont instelat, ici-colea câte un năouăș!

Atunci un singur institut culturat — astăzi în fiecare comună cel puțin o școală, în altele câte două-trei și patru; preparandia cu patru cursuri, o școală superioară de fete!

La anul 1858 apare călindarul lui *M. Bota* în tipografia lui Schwester, primul fract literar în diecesa Aradului (căci „Oglinda“ lui *Horga* din Seleuș și scrierile lui *Gavra* au apărut aiurea), căruia au urmat „Mugurii“; astăzi avem o tipografie proprie, în care și până acuma s'au tipărit mai multe cărți de autori vrednici următori ai celor dintâi profesori ai preparandiei noastre!

Atunci n'aveam nici un organ de publicitate — astăzi avem trei chiar, dintre cari — unul apare pe pecare zi!

Atunci un singur om purta lupta de regenerare, — astăzi tot românul se simte regenerat și e conștiu de sine.

Atunci o inteligență numărată pe degete — astăzi e nesfârșit numărul ei.

Atunci nici un stipendiu, — astăzi după fundațiunea lui *Paffy* (1839) de 4600 fl. (cu stirea mea cea dintâi fundațiune românească), — numeroase fundațiuni și stipendii; internatul lui *Zsiga*, internatele din *Beiuș* și *Timișoara* și patru internate în Arad și mai vârtos — fundațiunea lui *Gojdu*, care și până acuma stă fără pereche, dar care pentru dispozițiunile ei statutare și pentru izvoarele ei de venit — are să devină fabuloasă chiar. Mai adaugem fondul preoțesc și cel de asigurare, cari au să devină factori de mare importanță la edificiul regenerării poporului nostru.

Atunci nu era nici o carte didactică în școli, mai nici o tablă de perete, — acum cu toate confiscurile avem o literatură întreagă de ele, până și învățătorii dela sate emulează în editarea lor. Reuniunile învățătorilor sunt instituțiuni la cari privim cu fală și mândrie.

Institute de credit și economii atunci nu erau, — astăzi și de aceste avem în toate părțile și constatăm cu bucurie, că se susțin cu cinste, ba suntem invidiați pentru ele.

Corurile bisericesti în toate comunele laudă și preamăresc pe Dzeul părinților noștri.

Edificiile noastre culturale astăzi ilustrează paginile foilor noastre ilustrate.

Literatura națională și bisericască se înmulțește zilnic cu opuri de valoare făcându-și loc onorific în șirul literaturilor altor popoare culte.

Numele nostru de român a încetat a mai fi nume de batjocură.

Arate cineva în istoria popoarelor un asemenea exemplu de dezvoltare!

Toate, toate aceste și multe altele neînșirate aci — dovedesc, că dela Nicoară încoace am avut și mai vârtos astăzi, avem în fruntea noastră bărbați harnici, cari muncesc cu înțelepciune și cu tact în fruntea noastră; astăzi fiecare dintre noi are sferă de activitate, dacă e conștiu de ea, poate deveni membru folositor și vrednic al poporului din care face parte; ghiata e spartă, lucrarea e viiă pe toate terenele, — om să fie, care va pute împedeca mersul acesta!

Și dacă toate aceste rezultate mari s'au ajuns prin oameni, prin bărbați frunțași, se susțin prin bărbați vrednici, — oare ca să desleg tema — în treb: „ne rărim,“ ori ne întărim?

Răspunsul e evident; în locul fiecărei persoane au răsărit tot-atâtea instituțiuni susținute de zeci de

persoane; lupta e mai ușoară având fiecare dintre noi punctul lui Archimed — sub picioarele sale chiar.

Cu toate acestea, să nu ne prea încredem. Regenerarea n'are sfârșit, ei trebuie să fie în continuă dezvoltare, căci altminteren urmează degenerarea. Avem înaintea noastră un foarte trist exemplu. Compatrioții nostri ruteni au alunecat pe calea decadenței; și e grozav a te și gândi la starea lor de astăzi. Ei astăzi n'au nici un conducător, total s'au rărit. Fruntașii lor de astăzi nu tind la ridicarea poporului prin a-i câștiga drepturile naturale, ei au deviat pe alte căi, cari tind la ruina și nimicirea poporului, nu la renașterea lui. Părăsindu-se ei înșiși, și Dzeu i-a părăsit.

Putem scoate învățatură și exemplul și din starea

coreligionarilor nostri sârbi, cari în trecut au fost

ingrădiți cu tot felul de privilegii, și ca popor bogat și dăruit cu bărbați fruntași înțelepți, și-au întărit pozițiile; ne-au aservit și pe noi în cele bisericesti, — astăzi n'au nici măcar Statut organic stabilit; se ocârmuiesc în certe continue, fruntașii lor nu se pot înțelege între-olaltă. Aceasta se și vede la ei.

Noi să mărim pe Tatăl din ceriu, că I-s'a făcut milă de noi și după o împilare de sute de ani ni-a dat bărbați fruntași vrednici, cari naia vieții noastre din mijlocul valurilor furtunoase au știut-o scoate la liman. Să venerăm umbra bărbaților nostri decedați și să cinstim pe cei-ce astăzi stau în fruntea noastră și să îi ascultăm. Aceasta pentru ei e răsplată, cu care le datorim; pentru noi — e întărire, de care avem trebuință.

Constantin Gurban,

protopresbiter.

Iisus Cristos, ca idealul educației creștine și ca cel mai mare învățător al omenimei.

În faza din urmă a perioadei anticreștine toate formele de civilizație ale popoarelor antice erau în decadență, aproape de disolvare. Religiiunile păgâne nu mai aveau nici o trecere, știința și artele au degenerat, ear în viața socială dominau interesele și patimile josnice. Cu un cuvânt: spiritul timpului cerea cu urgență un nou cuvânt, prin care să se regenereze moralitatea stricată a omenimei. Astfel stăteau lucrurile, când a venit *Iisus Cristos*, educatorul și învățătorul cel mai mare al lumii. Razele *moralei d-zeești*, pe cari nu le-a putut dăruí lumii nici Atena, nici Roma, nici Ierusalimul, au răsărit din micul sat al Iudeei, din Vitleem. Dumnezeu a trimis în lume pe unul născut fiul său, ear acesta s'a coborât între oameni și le-a zis: »Eu sunt lumina lumii; cel-ce îmi urmează, nu va umbla în întunec, ci va avea lumina vieții« (Evang. *Ioan*).

Iisus ca copil creștea și se întărea în spirit, umplându-se de înțelepciune, și darul lui Dumnezeu era peste dînsul.

»Și când el a fost de 12 ani, mergând părinții sei cu el la biserică, a rămas copilul Iisus în Ierusalim, fără ca Iosif și mamă-sa să știe«. Și după trei zile l'au aflat în templu, șezând în mijlocul învățătorilor, ascultându-i și întrebându-i. Și se mirau toți, cei-ce îl auziau, de priceperea și de răspunsurile sale. Deja ca băiat Iisus știa, că Dumnezeu este mai presus decât părinții, de aceea când ei îl căutau, el le zicea: »Pentru-ce mă căutați? Au nu ați știut, că mi-se cade să fiu în cele ce sunt ale părintelui meu!« (Evang. *Luca*). Și totuși s'a supus părinților, când aceștia l'au chemat din templu, șcl. Deci băiatul Iisus cerceta templul, onora știința, asculta de părinți, șcl.

Iisus Cristos, ca învățător întrebunța acuși forma acromatică (narativă), acuși cea dialogică (întrebătoare), conform materiei. El preda învățăturile sale prin *parabole* (pilde). Scottea asemănările sale din viață și le aplica la viață. Tot-

deauna știa să întocmească învățătura sa conform *individualității* ascultătorilor, șcl.

Cristos iubea și prețuia pe copii foarte mult. »Și (oamenii) aduceau copiii la dînsul, ca să se atingă de ei; ear discipolii sei mustrau pe cei-ce îi aduceau.

Ear *Iisus* văzând aceasta, le-a zis: »Lăsați copiii să vină la mine, și nu-i opriți; căci a unora ca aceștia este împărăția lui Dumnezeu. Ori-cine nu va primi împărăția lui Dumnezeu, ca un copil, nu va intra într'însa. Și luându-i în brațe, și-a pus mâinile peste ei și i-a binecuvîntat«. Mai departe: »Și cine va primi pe un copil ca acesta, în numele meu, pe mine mă primește«. Apoi: »Feriți-vă să nu desprețuiți pe vre-unul dintre acești mici, căci îngerii lor în ceriuri văd pururea fața părintelui meu, care este în ceriu« (Evang. *Marc*). »Cine se umilește ca un copil, acela e mai mare întru împărăția lui Dumnezeu«.

Cele două principii morale supreme ale lui *Iisus Cristos* sunt: »Iubește pe Dumnezeu din tot sufletul tău« și »Iubește pe de-aproapele tău«. Toți oamenii sunt egali (înaintea lui Dumnezeu) și între sine frați. De aceea *Paul* zice: »Nu este Iudeu, nici Elin; nu este serv, nici liber; nu e parte bărbătească, nici femeiască, căci voi (oamenilor) toți sunteți unul în *Iisus Cristos*«!

Scopul educației creștine este: Asemănarea omului cu Dumnezeu. *Christos* a zis: »Fiți desvârșiți, precum tatăl vostru din cer este«. Deci educațiunea are să-l scoată pe om din inferioritatea sa sensuală și să-l înalțe la Dumnezeu.

Scopul educației indicat de *Iisus Cristos* este *același* pentru domn și serv, pentru avut și sărac, pentru bărbat și femeie, pentru toate popoarele, șcl. De aceea *Iisus Christos* a zis discipolilor sei: »Mergeți și învățați toate popoarele« șcl.

Cristos a dat omenimei cele mai sublime principii morale; a indicat *perfectiunea morală* ca scop al educației; a ținut seamă de demnitatea

și fericirea fie-cărui om, și ca persoană singulară, a cerut *educație egală* pentru toți oamenii, fără deosebire (a întemeiat *educațiunea umană generală*); deci atât prin viața sa, cât și prin învățăturile

sale, Iisus Cristos este *educatorul și învățătorul cel mai mare* al omenimei pentru, toate timpurile și idealul *educațiunii creștine*. Dr. P. Pipos,

profesor.

Însoțiri pentru tinerime.

Ori-care popor caută a-și asigura o poziție deamnă în fața popoarelor conlocuitoare de pe acest rotogol al pământului, ear' în lupta acestei dorințe, țința fiecăruia este, ca viitoarea generațiune, să fie cât se poate mai puternică în moravuri bune, și cât mai luminată prin învățătură și cunoștințe.

În mersul acestei desvoltări, își formează mijloacele cele mal naturale și firești ce au de basă însăși religiunea creștină, creată pentru toate popoarele deopotrivă. Esperiența ne-a dovedit cu o mulțime de casuri concrete, că numai în această direcțiune mergând se crează o generațiune virtuoașă cu calități nobile, lipsită de acele calități vițioase, cari deșteaptă închinăciuni infernale spre ateism, socialism, anarhie, ș. a.; de cari, pare-că nici un stat nu este lipsit, unde legea obligatoare nu este creată pe precepte morale în înțelesul religiunii creștine; — acolo, unde legea urmărește nu adevăratele interese a-le indivizilor, acolo urgia se năpustește spre nimicirea ordinii sociale și a statelor.

Dacă privim popoarele ce zac în sclăvia absolutismului, unde libertatea individuală și națională este restrinsă, și peste tot, este lipsită de acea basă morală, — cu mâhnire contemplăm trista priveliște a unor asemenea tablouri, ce înfățișează decadența a tot ce este bun, nobil, frumos și plăcut.

Societatea omenească a fondat felurite însoțiri culturale, cu scopul, de a promova și perfecționa adevăratele interese ale membrilor ei.

Cine se va îndoi, că o societate bine organizată, ce are în vedere desvoltarea societății, fie în ori-ce ram cultural, nu va avea foloase enorme, dacă organizațiunea și basa pe care este organizată respectiva societate, este apropiată de firea și felul membrilor ei?

De sigur, statele civilizate îngrijindu-se de educațiunea și instrucțiunea popoarelor locuitoare în densesle, — prin fondarea de asile de copii, școale cotidiane, școale de economie, și altor școale de natura asociațiunilor, — a avut în vedere, ca să-și creeze o generațiune cu simțiri mai bune naționale și patriotice, creștini cu sentimente mai nobile și membri folositori societății omenești.

În acest merit avem exemple, modele, ca: Franța, Germania, Danemarca ș. a. — unde organizațiunea a penetrat și până în cele mai sērăcacioase colibe țărănești. În Franța d. e. s'au fondat o mulțime de școale numite „oeuvres post-écolaires“ pe seama tinerimeii adulte, independente de obligamentul școlar.

Scopul acestor școale, numite „însoțiri pentru tinerime“, este conservarea celor învățate în școalele anterioare, și a ținea poporul adult în consecvență disciplină și ordine, fără de cari, nu poate fi prosperare și fericire. Asemenea școale — tot însoțiri pentru tinerime, se află în Danemarca, sub numirea de „universități populare“ în cari se țin prelegeri din muzică, concerte, felurite conferințe din domeniul agriculturii, economiei politice, despre creșterea vitelor, despre in-

dustria agricolă; prelegeri din religiune, din morala creștină, învățarea de limbi străine, aritmetica, geografia, și alte prelegeri referitoare la înființarea de societăți de consum, de bănci populare, de lăptării, ș. a.

Dacă cugetăm, că în Danemarca există numai 1000 comune, dintre cari, în 900 se află d. e. numai asociațiuni de lăptărie, ear' lăptării particulare la vr'o 480, și dacă cugetăm și aceea, că nu există comună în care să nu se afle vr'un fel de asociațiune, apoi, cu durere trebuie să mărturisim, că stăm mult, îndărătul altor popoare. Danemarca este un stat mic și ne'nsemnat între celelalte state, dar' în privința așezămintelor culturale și a altor instituțiuni, poate fi și servi de model altor state, ce se privesc mai puternice.

Atât în școalele numite „oeuvres post ecolaires“ din Franța, cât și în „universitățile populare“ din Danemarca, tinerimea, și peste tot poporul de rënd, este ținut în ordine, disciplină și punctualitate, ce reclamă veri-care lege, ce are mențiunea, ca să desvolte starea intelectuală, morală, socială, materială a indivizilor.

În aceste școale, numite însoțiri, tinerimea se bucură de câte o bibliotecă cu opuri din literatura poporală; opuri anume alese pentru viața poporului sătean.

Disertațiunile numeroase din diferitele domenii ocupă terenul cel mai larg; ear musica practică mai vērtoș prin constituirea membrilor în coruri vocale, este un indemn de animație și spriginire a respectiveilor însoțiri. Acest început salutar, pare-că și înaltul minister ung. de culte și instrucțiune publică dorește a-l practica. În Nrul 51 al foaiei oficiale „Néptanitók Lapja“ din anul trecut, accentuându-se de programul viitor de activitate al înaltului ministeriu reg. ung. de culte și instrucțiune publică, se menține părerea, că înaltul minister din propria-i inițiativă, a susceput în programul său fondarea de însoțiri pentru tinerime.

Despre fondarea și însemnătatea înființărilor însoțiri este de prisos de a mai vorbi, numai dacă intențiunea urmărește adevăratele interese ale poporului; și dacă aceasta intenție corăspunde dorinței, ce leagă pe fie-care individ, ce-și iubește limba și credința moravurilor și datinilor lui sdrămoșești.

Nu va hesita nimenea, de foloasele ce le-au adus bisericeii și națiunii române puținele însoțiri de aceasta natură, unde atât membrii cât și conducătorii lor au stat în fruntea misiunii lor.

Scopul fondării unor asemenea însoțiri pentru tinerime, se reduce la îndeletnicirea membrilor în citire, prin fondarea de biblioteci potrivite; a deștepta interesul de muncă pentru toți ramii științelor prin citirea de disertațiuni alese și acomodate priceperii poporului; și a-i constitui în coruri vocale.

Având prilejul, ca să înregistrăm dorința ce o urmărește în viitor înaltul minister prin fondarea de însoțiri pentru tinerime, n'avem alta de făcut, decât să rugăm superioarele noastre autorități școlare confesionale, ca să stăruie, prin reprezentanții lor, căști-

garea de statute și alte regulamente, în sensul spiritului poporului român, a școlii și bisericii noastre confesionale naționale române.

Să se stăruie, ca fie-care comună, unde deja sunt asemenea însoțiri, sau unde se vor înființa, să-și câștige și statute aprobate din partea forurilor competente.

Prin fondarea unor asemenea însoțiri pentru tinerime pe cale statutară, dese inconveniente ce pro-

vin mai vârtos din capriciul celor ce nu văd cu ochi buni asemenea însoțiri, ar înceta, ear națiunea, biserica și patria, ar câștiga români buni, credincioși, adevărați și patrioți luminați.

Bazoș, 1902.

A. Bădescu,
învățător.

Individualitatea ori masele?

Savoir, afin de prévoir et de pourvoir*)

Dacă am vré să caracterisăm timpul în care trăim, nu l'am puté caracteriza mai bine, decât numindu-l timpul frământărilor sociale.

Și dacă în adevăr aceasta îi este caracteristica, — ceea-ce se învederează din vieța publică din întreaga lume cultă, în luptele dintre diferitele tendințe: ba conservatoare, ba liberale, ba agrare, sau mercantile, ori socialiste, nihiliste, anarhiste etc. — e natural, ca aceste frământări, (provocate atât de condițiunile vieții reale cât și de ideile împrăștiate în omenire) să se reflecteze și în recele domeniu intelectual-filosofic, formând substratul unei ordine de cercetări.

Sociologia, sau știința socială, îmbrățișează această ordine de cercetări; ea se ocupă de căutarea legilor după cari se conduce procesul social, și urmărește fixarea principiilor hotăritoare pentru direcționarea evoluției sociale.

Chestiunea specială; din domeniul acestei științe moderne, pe care ne-am propus s'o debatem aci — în marginile domeniului ei — este: *Individualitatea sau masele conduc destinele lumii pământesti?*

*

Asupra resolvării chestiunii cuprinse în această tesă, sociologii se împart în două mari tabere.

Unii susțin, că individualitățile hotărăesc evenimentele din lume, ear masele nu sunt decât instrument orb în mâinile acelor individualități, cari sunt chemate prin aptitudinile lor superioare, cōvârșitoare, față cu mulțimea, de a croi drumul întocmirilor sociale-omenesti.

O mare împărăție macedonică n'ar fi existat dacă nu s'ar fi născut Alexandru cel Mare. Și ca dovadă că așa este, servește faptul, că după moartea lui minunata cucerire s'a spart în bucăți. Nu mai era individualitatea lui Alexandru cel Mare!

În mijlocul domniei maseilor, în marea Revoluțiune franceză, se ridică Napoleon cel Mare, un singur om, care sdrobește tot, și ajunge tipul tiranului. O individualitate e în stare să schimbe

lumea, chiar în momentele unei furtuni sociale, în direcția contrară pornirii aceleia, impunându-i pecetea individualității sale.

Credem că ne putem mărgini la aceste două exemple, pentru a preciza răspunsul individualiștilor, la teza noastră.

Să trecem la tabăra contrară.

Materialiștii, — căci ei sunt aceia, cari nu admit nici un rol individualității, ci totul îl reduc la mase, la forța și acțiunea maseilor, — raționează astfel: nimic nu se întemeiază decât dacă e un eflux al silințelor, sau mai exact, al necesităților maseilor. Individualitățile nu numără nimic în evoluția istorică-socială.

Dovadă:

Carol V, împăratul romano-german, stăpânul Spaniei și al «Lumei-Noui», biruitor în toate războaiele câte a purtat, — moare în mănăstire, vîzîndu-și istorite puterile și zădărnice toate silințele în lupta sa contra spiritului modern care pătrunsese masele.

Nu Moltke, nu Bismarek, au sdrobit Franța la 1870—71, — ci «Schulmeister»-ul german, — adevărat duhul pătruns în masele poporului!

S'ar puté înmulți exemplele, în sprijinul atât a uneia cât și a celeilalte teorii, dar socotind că vor fi suficiente cele aduse, ear pe de altă parte avînd a ne mărgini în cadrul unui articol de ziar, ne oprim la acestea; și ne punem întrebarea: pe a cui parte e adevărul?

Pentru a ajunge la un răspuns hotărît, să luăm și să ne încercăm a analiza un exemplu din istoria poporului român.

Marele erou Mihai-Viteazul a reunit în mîna sa principatele Muntenia, Moldova și Ardealul? Da. Ce l-a ajutat la aceasta? Individualitatea sa puternică. Dar dacă el n'ar fi fost asasinat, ar fi putut să-și susțină domnia asupra acestor trei țări? Răspundem: Nu! Și acest «nu» este o urmare a nedesvoltării maseilor, forței lor, aptitudinilor lor, în sensul ideilor și sfortărilor lui Mihai-Viteazul.

Credem că e de prisos să ne întoarcem pentru a diseca în această formă exemplele citate

*) A ști pentru a prevedé și preveni.

în favorul teoriilor celor două școli. Să conchidem.

*

„*Savoir afin de prévoir et de pourvoir*,” acesta este rostul practic al științei sociale.

Ori-ce progres real, ori-ce întemeiere trainică în lume — regres nu există, decât în aparență, judecând din punct de vedere mai înalt, filosofic — se face prin îmbinarea potrivită între idee și realitate, sau mai plastic: între individualitate și masă.

Individualitatea, conducătorul, precisează; masa execută. Conducătorul intelectual prevede, masa e gardată. Conducătorul înțelept caută să

prevină icuirea altui element, de progres străin, în mijlocul cercurilor sale.

Dar, ca desăvârșit să fie conducătorul, trebuie să nu fie . . . geniu, căci geniile trec prea departe, înainte, peste domeniul actualității, trăiesc într-o lume à parte; ei, să se inspire din masse, din nevoile momentului; pe acest pedestal să-și clădească amvonul. Și în lupta vieții sociale — în care politica e un fragment — e asigurată persistența și înaintarea unei instituțiuni, unei grupări, unei societăți, unui neam, care îmbină idea mare cu condițiunile reale, forța morală cu cea materială.

Sever Secula.

Câteva cuvinte despre pomeni. *)

Pomană înseamnă dar, milă; și de comun sub *pomană* se înțeleg darurile: mâncări, băuturi, vestminte ș. a. ce se dau săracilor în dar pentru sufletele repausașilor. Sub *pomeni* se înțelege apoi în sens mai larg și ospetul, prânzul ce se dă la anumite timpuri la casa celui răposat de către familia rămasă în doliu; și de o parte are înțelesul: de a mângăia pe cei rămași în doliu, de altă parte earăși înseamnă un dar de *rescumpărare* pentru sufletul celui răposat. De aici provine salutarea cu care se întâmpina unii pe alții la pomeni: „D-zeu să primească!”

Aceste oștețe, prânzuri de colorit religios, pentru morți, începând dela poporul evreesc, s'au usitat mai la toate popoarele păgâne; așa și la Romanii cei vechi, la aceștia era împreună cu jertfa de semințe (orz grâu) și de vin „*libatio*”. Dela popoarele necreștine aceasta datină a trecut și la creștini și conform principiilor religiunii deveni de un *caracter sacru* și de un înțeles mai sublim. La poporul român, care a primit creștinismul dela străbunii Romani s'a adus cu ei în noua lor patrie limba, credința și datinile creștine, — usul de a se face pomeni pentru răposați datează deci din acele timpuri vechi.

Noi Românii fiind un popor conservativ, ne-am păstrat nestrămutat până acum credința și datinile strămoșești peste tot, întocmai astfel și datinile religioase, dintre cari multe, este și aceasta de a face *pomeni*. Pomenirile cu mâncări și băuturi se fac pentru sufletele răposașilor cu ocaziunea rugăciunilor ce se cetesc de către preoți pentru iertarea păcatelor celor răposași în Domnul, fără a-și putea espia păcatele trăind în viață.

Aceste pomeni s'au pomeniri au un îndoit scop religios adecă: 1, a dispune pe creștini să se roage în comun pentru iertarea păcatelor celor răposași, și 2 a face milostenie, a ajuta pe cei săraci și orfani cu îmbrăcăminte și d'ale mâncării, sau a face daruri pentru scopuri bisericesti culturale filantropice.

Mântuitorul Cristos, care ne-a îndemnat pe noi „să ne rugăm unii pentru alții și să facem milostenie” însuși a sfințit *pomană* cu ocaziunea minunei *înmulțirii pânilor*, când a săturat cu cinci pâni și doi pești

5000 de oameni, pentru-că 'i-s'a făcut *milă* de ei. (v. Ioan VI. 1—12 Marcu VII 35—45 Luca IX 1—17).

Mântuirea sufletelor noastre fiind de cel mai mare preț năntea noastră, „căci ce folos ar avé omul de ar dobândi lumea toată și sufletul și-l-ar perde...” ear pentru mântuirea sufletului mult folos poate aduce milostenia, *pomană*, darurile, căci despre aceste ne încredințează însuși Iisus Cristos prin cuvintele adresate celor drepti când le zice: „Veniți binecuvântații Tatălui meu de moșteniți împărăția cea de veci... căci flămând am fost și m'a-ți săturat; înșetat am fost și mi-ați dat de băut; străin am fost și m'ați primit; gol și m'ați îmbrăcat; bolnav am fost și m'ați cercetat; în temniță am fost și ați venit la mine...” și „Întru-cât ați făcut bine unuia dintre acești mai mici *mie mi-ați făcut* (Mat. XXV 34 sequ.)

E învederat deci din aceste, că binăfacerile prin milostenie, *pomeni*, daruri făcute cu cei lipsiți, sunt un puternic mijloc de a îmblânzi pe judecătorul etern ca să aibă și El milă de sufletul celui răposat.

Pentru aceea și Sfinții Apostoli au sfătuit pe creștin să fie milostiv unul către altul. „Ear despre milostenia cea pentru sfinți (răposași) faceți și voi așa cum am ordonat bisericilor Galației... adecă în ziua întâia a săptămânei fiecare din voi să pue deoparte după-cum ar agonisi... și să împartă săracilor” (I cor. XVI v. 2). Pe basa acestor învățături nemijlocite creștinii cei dintăiu n'au pregetat nici-odată de a face milostenie peste tot, și în parte când sărbătoriau ziua morții marțirilor se adunau la mormintele lor și făceau rugăciuni, milostenii și ospățuri sacre (*agape*). Având toate aceste în vedere bisericile cele dintăiu, până în zilele noastre, de câte-ori fac rugăciuni pentru cei morți și la praznice pentru amintirea sfinților, totdeauna aduc jertfă: colivă de grâu după terminarea căreia urmează ospățul divin *agape*. Până în ziua de azi s'a păstrat deci această datină religioasă primită dela strămoșii nostri, cari earăși pe basa învățăturilor lui Iisus Cristos și a Sfinților Apostoli au *implinit* „*legea*” cu cuviință. Pe basa tradițiunilor și scrierilor și cărților rituale compuse de Sfinții Părinți, biserica are anumite rugăciuni pentru răposași precum: „*Panahida*” și „*Parastasul*”, cari rugăciuni și azi se săvârșesc îmbinate cu jertfa, nu numai colivă de grâu ci și „*pâne și vin*” care închipuiesc pe clir și învierea care jertfă se numește „*Paos*” sau și *Parastas*. „*Paos*”, din *repaos*, înseamnă odihna su-

*) Disertație cetită la conferența preoțească din tractul Buteni ținută la 27 Dec. v. 1901.

fletului ce se cere pentru cel răposat. *Parastas* din *παράστασις*: aproape stau, în odihnă stau, — însemnează spriginul ce dăm prin milostenie sufletului răposatului. După săvârșirea acestor „Paose“ ori parastase, poporul se împărtașește din pâine, colac și din vin, închinând unii către alții: „Dumnezeu să-l ierte, Dumnezeu să primească!“

Din acest mic ospet sacru s'a dezvoltat apoi *ospetul mare* sau „pomana“ ce se practică dela început și-și are loc la anumite zile: la a 3-a zi, la 6 săptămâni și la anul răposării mortului, pentru care se face, la casa familiei răposatului, cari pomeni sunt imbinat pe lângă mâncare și băuturi și cu daruri de vestminte și alte obiecte ce se dau de „pomana“ săracilor după-ce preotul mai înainte le binecuvântă. Vestmintele ce se dau de pomana însemnează „vestmântul nestrăcaciunii, haina luminei vecinice, haina mântuirii și sunt de pomenire și răscumpărare pentru sufletul răposatului“. (Vezi rugăciunea asupra vestmintelor ce se împart de pomana după pristăvirea fiecărui om: (Evholgiu ediția Sfântului Sinod București 1888).

„Pomana“, pomenirile în acest mod, sunt cunoscute și practicate până în ziua de azi la toate popoarele ortodoxe deci și la Românii ortodoxi din Ungaria, Transilvania și România, cu unele adaugeri sau strămutări mult puțin neînsemnate ce se pot atribui împrejurărilor locale și nu strămută întru nimic ideea conducătoare și scopul religios al pomenilor. Spre ilustrarea aserțiunilor mele voi descrie aici pe scurt cum se practică pomenirile morților în parochia mea din comuna Almaș (com. Arad).

La noi sunt mai multe pomeniri d'ale morților la diferite zile peste an și anume: în ziua morții (și *arare-ori a 3-a zi*) a răposatului, la 6 săptămâni și la anul; afară de aceste toți răposajii se pomenesc la sărbătorile Nașterii și Învierii lui Cristos după vecernie. Singuraticii mai pomenesc câte un răposat iubit al lor aducând „Paos“ cu rachiu în loc de vin în cutare zi de Duminică și sărbătoare cei cu stare mai bună fac „Parastas“ la diferite ocaziuni.

Prima pomenire se face așa: În ziua înmormântării, după săvârșirea „Prohodului“ preotul cu învățătorul intră în casa familiei răposatului (care sub timpul Prohodului s'a măturat, curățit de toate urmele de întristare și necurăție) unde pe masă este pregătită apă și busuioc cu lumină și 2 „pause“ 2 colaci pe 2 oluri cu puțină apă și o sticlă de rachiu, și într'un tănier puțină mâncare, de comun mazere, fasole.

Fiind toate în bună ordine, preotul binecuvântă și face „Feștania“ mică (după tipic) sfințirea apei cu sărutarea sfintei cruci, apoi cântându-se cu „duhurile dreptilor“ ș. a. se face „ectenă“ pentru cel repausat și la Mărire cu „sfinții odihnește“ și acum „pomenește Doamne ca un bun pe robul Tău...“ se ridică „Paosul“ ținând toți de el în aer ce însemnează, că sufletul celui răposat *plutește* în „limb“.

Preotul binecuvântă apoi mâncarea și băutura, se cântă „în veci pomenirea lui“, preotul zice apolisul (otpastul), ear dintre căseni unul „anumește“ pausul pentru sufletul răposatului și dă unul preotului, altul învățătorului cari îl primesc zicând: „Dumnezeu să primească!“ Se depărtează apoi toți zicând celor rămași în casă: „Dumnezeu să ierte!“ Pornește apoi conductul funebrel la morminți, de unde apoi se întorc la „pomana“ sau „comandare“ Acei oameni mai cu seamă cari au dat mână de ajutor la prohodirea și asfrucarea răposajilor, se adună și pruncii din vecini și din depărtare toți având lingurile lor proprii, se înșiră la masă și pe jos lângă blidele de ma-

zere. Fie-care capătă un pahar sau două de rachiu, un colac și mâncare. După acestea mulțumind lui Dumnezeu prin o cântare de comun „Cuvine-se cu adevărat“, se despărțesc zicând „Dumnezeu să primească!“

Pomana de a 3-a zi se face tot așa ca și comandarea în ziua ce urmează după înmormântare, cu deosebirea numai că atunci se adună numai cei-ce au dat ajutor la spălarea și îmbrăcarea mortului, cari au făcut „casa“ sau cosciugul și crucea (căci aceste se fac *gratuit* de măiestri și tot omul își câștigă încă în vieață material, lemn de goron și scânduri pentru cruce și „casă“¹⁾ precum și muerile cari au fert, au copt colacii de pomana. După rugăciunile de mai sus preotul binecuvântă și hainele răposatului ce se dau de pomana înainte celor ce au ajutat ca mai sus, și unor săraci. Eară ei primesc zicând: „Dumnezeu să-l ierte, Dumnezeu să primească pentru sufletul răposatului (sau al răposatei)“!

La această pomana *nu se invită* nime afară de cei amintiți, și săracii satului cari capătă pe lângă mâncare și beutura, și hainele mortului de pomana“.

Eată acum ce zice fericitul Xantopol în Sinaxarul său dela ziua Sâmbetei lăsatului de brânză: „Pomenirile celea de a *treia zi* au hotărât sfinții părinți a se face pentru-că a 3-a zi desăvârșirea omului, când sufletul se ridică la ceru, pentru a se închina la Tronul lui Dumnezeu, fiind rugat să-l primească cu bine.“²⁾ Eară un preot bătrân venerat, întrebându-l eu despre acestea, „pentru-ce se pune de-a *treia zi* pomana la morți?“ îmi zise: „Am apucat frate din bătrâni așa, pentru-că a 3-a zi a înviat Cristos din morți, și așa și noi învierii lui vom fi părtași, pentru aceea creștinii în nădejdea învierii fac pomana de a *treia zi*!“³⁾

Pomana la 6 săptămâni sau la patruzeci de zile, după pristăvirea omului se face astfel: cei rămași după răposatul, după ce au făcut 7 liturgii de prescuri numite „prescuri morțești“ și un „paos“, le duc la sfânta biserică cu 7 luminări de ceară și „pomelnicul“, în care e scris numele răposatului; se face cunoscut preotului slujitor, că vreau să pună „pomana“ pentru cutare răposat după săvârșirea sfintei liturgii. Atunci preotul se duce la casa creștinului care s'a prezentat, împreună cu învățătorul și crâsnicul, unde află deja pregătite toate, și pe creștinii *anume chemați* la pomana și face slujba precum s'a arătat la pomana de a 3-a zi, după care, atât preotul cât și învățătorul și crâsnicul iau parte ca toți cei chemați la ospațul sfânt, pentru pomenirea răposatului. Se împarte de către căseni fiecăruia câte un colac, o lumină și un ol, și celor săraci daruri de haine și altele.

„Colacul“ închipuește pe lângă dar, pe Cristos, care a înviat din morți; *olul* „lutul“ sau țărina din care suntem făcuți, *lumina* închipuește „strălucirea învierii“.

Tot același Xantopol amintit mai înainte zice relativ la pomenirea de 40 zile următoarele: „tot astfel facem (pomana) și în ziua 40-a pentru-că în ziua a patruzecoa sufletul (celui răposat), este *dus de îngeri pentru a se închina lui Dumnezeu*. Taina aceasta a descoperit-o Dumnezeu sfântului părinte Macarie.“⁴⁾

¹⁾ »Casă« numesc ai nostri cosciugul, căci aceea este *adevărată* locuință a omului, și edificiul în care locuiește până naște e numai »sălaş«, căci »nu avem aici (casa) cetate statornică!«

²⁾ Cuvântările lui Natanail Ipirotul în traducere română vezi »Biserica ort.« anul XXIV, Nr. 11 pag. 976.

³⁾ Ioan Groza sen. fost preot în Criscior, din Biharia.

⁴⁾ Natanail Ipirotul. Ibidem.